

Jiří Říhovský, *Die Lanzen-, Speer- und Pfeilspitzen in Mähren*, Prähistorische Bronzefunde, Abteilung V, Band 2, ss. 168, tabl. 38; Franz Steiner Verlag, Stuttgart 1996.

Kolejna publikacja J. Říhovského dotycząca wyrobów metalowych z Moraw (uzupełniająca prace dotyczące szpil,¹ sierpów², siekier, toporków, dłut i młotków³ oraz zapinek⁴) tym razem jest poświęcona przedmiotom zaliczanym do broni, tj. grotom włóczni, oszczepów („Speerspitzen”) i strzał. Publikacja ta jest właściwie trzecim zwartym opracowaniem tego typu przedmiotów z Europy, obok prac dotyczących terenów północnych Niemiec i Skandynawii⁵ oraz Grecji (wraz z wyspami Morza Egejskiego)⁶.

Pracę J. Říhovského otwiera wprowadzenie, w którym zostały zawarte informacje dotyczące historii badań, scharakteryzowane kryteria dotyczące podziału typologicznego zabytków, jak i zasady podziału chronologicznego. Zagadnienie funkcji, genezy i rozprzestrzenienia analizowanych przedmiotów na Morawach również przedstawiono we wstępie.

Publikacja J. Říhovského stanowi pierwsze tak dokładne opracowanie grotów włóczni, oszczepów i strzał z epoki brązu i okresu halsztackiego nie tylko z obszaru Moraw, ale z całej Europy Środkowej.

Podobnie jak w innych tomach serii PBF zasadniczym rozdziałem pracy jest katalog, gdzie została przeprowadzona bardzo dokładna analiza materiału zabytkowego. Poszczególne rodzaje, grupy, typy i warianty zabytków zostały szczegółowo omówione. Oprócz analizy formy autor umieścił informacje dotyczące okoliczności znalezienia zabytków, analizuje ich pozycję chronologiczną i ich rozprzestrzenienie. Tom kończy indeks nazw stanowisk występujących w tekście oraz zestaw 38 tablic z rycinami poszczególnych zabytków, mapami a także rycinami zabytków pochodzących z obiektów (groby, skarby), w których również wystąpiły analizowane przedmioty.

Z epoki brązu i żelaza z terenów Moraw autor zebrał łącznie 522 egzemplarze: 218 grotów włóczni, 21 grotów oszczepów i 283 grocików strzał, z czego w przypadku 125 egzemplarzy (23,9 % całego

zbioru) nie jest znany kontekst odkrycia. Z pozostałych zabytków 132 (25,3 %) pochodzi ze skarbów, 117, (22,4 %) z cmentarzysk (ciałopalnych jak i szkieletowych), 135 (25,9 %) z osad, 12 (2,3 %) z jaskiń i 1 (0,2 %) z miejsca składania ofiar.

W recenzowanym tomie PBF (podobnie jak w innych autorstwa Říhovského) klasyfikacja materiału została przeprowadzona według pojedynczych cech morfologicznych przedmiotów. Podział na poszczególne rodzaje grotów został przeprowadzony w oparciu o takie cechy, jak kształt tuleji i ostrza. Podstawową cechą różnicującą grot włóczni od grotu oszczepu jest jego długość (za groty oszczepów autor uznaje egzemplarze o długości mniejszej od 10-11 cm).

Autor wyróżnił na Morawach następujące główne rodzaje grotów włóczni i oszczepów (w ramach nich grupy, typy oraz warianty), zaznaczając, że na Morawach występują jedynie dwuskrzydłkowe („zweiflügelige”) groty:

- 1 – z płaskim ostrzem i płaską tulejką;
- 2 – z płaskim ostrzem i profilowaną tulejką;
- 3 – z profilowanym ostrzem i płaską tulejką;
- 4 – z profilowanym ostrzem i profilowaną tulejką.

Wśród wyżej wymienionych egzemplarzy wyróżnia egzemplarze o ostrzach: prawie trójkątnych, okrągłych, ornamentowanych, romboidalnych.

Przy wydzieleniu poszczególnych grup i wariantów autor bierze również pod uwagę takie cechy morfologiczne jak: położenie maksymalnej szerokości grotu, stosunek długości tulejki do wysokości całkowitej grotu.

Ponad połowa grotów włóczni i oszczepów (122 egz.) pochodzi ze skarbów, 17 egzemplarzy wystąpiło na cmentarzyskach a 14 na osadach (w większości obronnych).

Grociki strzał zostały podzielone na trzy zasadnicze grupy:

- 1 – dwuskrzydłkowe („zweiflügelige”);
 - w obrębie tej grupy J. Říhovský wyróżnił egzemplarze: z rurką dla trzonka, trzonkiem wędkowatym, trzpieniowatym.
- 2 – trójskrzydłkowe („dreiflügelige”);
 - w obrębie tej grupy J. Říhovský wyróżnił egzemplarze: z pustą rurką dla trzonka i bez rurki dla trzonka;
- 3 – trójgraniaste („dreikantige”);
 - w obrębie tej grupy wystąpiły egzemplarze bez wyodrębnionej rurki dla trzonka.

¹ J. Říhovský, Die Nadeln in Mähren und dem Ostalpengebiet, PBF XIII/5, 1979.

² J. Říhovský, Die Sichel in Mähren, PBF XVIII/3, 1989.

³ J. Říhovský, Die Äxte, Beile, Meißel und Hämmer in Mähren, PBF IX/17, 1992.

⁴ J. Říhovský, Die Fibeln in Mähren, PBF, XIV/9, 1993.

⁵ G. Jacob-Friesen, Bronzezeitliche Lanzenspitzen Norddeutschlands und Skandinaviens, 1967.

⁶ R.A.J. Avila, Bronzene Lanzen- und Pfeilspitzen der griechischen Spätbronzezeit, PBF V/1, 1983.

Wśród pierwszego z wymienionych rodzajów autor wyróżnił egzemplarze: z okrągłym ostrzem, romboidalnym, trójkątnym skrzydłem i prostą podstawą, podstawą wyciętą pod kątem, ze skrzydełkowymi zadziorami. Grociki trójskrzydłkowe zostały jeszcze podzielone na: formy o okrągłej główce, romboidalnej, w kształcie główki cukru i o podstawie: prosto odciętej, ukośnie, ze skrzydełkowatymi zadziorami. Wśród grocików trójgraniastych wystąpiły egzemplarze o smukłej stożkowej główce i podstawą ze skrzydełkowatymi zadziorami.

Wydzielając poszczególne grupy i warianty grocików strzał autor wziął również pod uwagę takie cechy morfologiczne jak: położenie maksymalnej szerokości grocika, wysokość tulejki bądź trzpienia, stosunek długości tulejki do wysokości całkowitej, wielkość skrzydełek grotu, kształt górnej części grotu, jak i całego przekroju.

Jeśli chodzi o kontekst występowania 100 grocików wystąpiło na cmentarzyskach, 121 egzemplarzy na osadach (otwartych jak i obronnych), zaś 10 grocików związanych jest z kontekstem osadowym.

Na tle dotychczasowych publikacji omawiających groty włóczni, oszczepów i strzał praca J. Říhovského wyróżnia się zdecydowanie korzystnie zakresem i dokładnością przeprowadzonej analizy (jest to cecha większości prac Říhovského). Na szczególne podkreślenie zasługuje drobiazgowość widoczna w przeprowadzonym podziale typologicznym materiału, ale wydaje się, że autor nie poruszył wystarczająco problemu dotyczącego zróżnicowane-

go kontekstu występowania i zmiennego natężenia ilościowego zabytków w poszczególnych okresach (np. fakt, iż w okresie halsztackim na Morawach w ogóle nie występują groty włóczni i oszczepów, a największa ilość grocików włóczni i oszczepów przypada na okres kultury pól popielnicowych).

Zastanawiające jest, że zdecydowana większość grocików włóczni i oszczepów w okresie kultury pól popielnicowych wystąpiła w tzw. skarbach, a grociki strzał na cmentarzyskach i osadach. Zwłaszcza interesujące jest zjawisko występowania grocików trójskrzydłowych i trójgraniastych („scytyjskich”) w okresie halsztackim na osadach obronnych i jaskiniach. Zdaniem J. Říhovského występowanie grocików typu scytyjskiego na Morawach to wynik kontaktów handlowych.

Należy żałować, że autor bardzo mało miejsca poświęcił interesującemu problemowi, jakim jest funkcja analizowanych zabytków. Zostało wspomniane jedynie, że obecność grocików włóczni bądź oszczepów w grobach może być wyróżnikiem zróżnicowania społecznego, a znaczenie obecności grocików strzał, jako wyposażenia w grobach „nie jest zupełnie jasne”.

Wydaje się, a jest to spostrzeżenie odnoszące się także do innych tomów z serii PBF, że tak skonstruowana praca, gdzie zasadniczym i najobszerniejszym rozdziałem jest część katalogowa klasyfikująca materiał (choć bardzo skrupulatnie i drobiazgowo), nie wyczerpuje wcale problemu, ale stanowi właściwie wstęp (co prawda niezbędny) do dalszej analizy.

mgr Sławomir Górka

Adres autora:

mgr Sławomir Górka
Katedra Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego
ul. Szewska 48
50-139 Wrocław